

UOT 37.01.

*Humay Cəfər qızı Məmmədova,
Bakı Qızlar Universiteti*

İBTİDAİ SİNİFLƏRİN RİYAZİYYAT TƏLİMİNDƏ ŞAĞİRD FƏALLIĞINI TƏMİN EDƏN METODLARIN TƏTBİQİ

*Хумай Джафар гызы Мамедова,
Бакинский Университет для Девушек*

ВНЕДРЕНИЕ МЕТОДОВ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИХ АКТИВНОСТЬ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

*Humay Jafar Mammadova,
Baku Girls University*

MATH TEACHING METHODS THAT PROVIDE STUDENT ACTIVITY IN PRIMARY CLASSES

Xülasə: Məqalə riyaziyyat tədrisində şagird fəaliyyətinin genişləndirilməsi mövzusunda həsr olunub. Öyrənmə prosesinin müasir dövründə şagird mərkəzi fiqur hesab edilir və tədris nəticəsinin birbaşa öyrənənlərin fəaliyyətindən asılı olması nəzərdə saxlanılır. Beləliklə, şagirdlərin tədris prosesində əldə ediləcək nəticələrin yaranmasına və tədqiqat bacarıqlarını müstəqil şəkildə inkişaf etdirmələrinə maraqlı olması təmin edilir.

Açar sözlər: *fəal təlim, ənənəvi təlim, interaktiv metodlar, üsul və vasitələr*

Резюме: Статья посвящена расширению деятельности учащихся в области математики. В современную эпоху обучающего процесса ученик считается центральной фигурой и предполагается, что результат непосредственно зависит от деятельности учеников. Автор отмечает, что тем самым учащиеся могут самостоятельно развивать свои исследовательские навыки.

Ключевые слова: *активное обучение, традиционное обучение, интерактивные методы, методы и средства*

Summary: The article is dedicated to the expansion of student's activity in mathematics. In the modern time student is considered as a central figure in the learning process, and it is assumed that the learning outcome depends on the student's activity. Thus, students are interested in getting the results in the learning process and in independent development of their research skills.

Keywords: *active learning and traditional training, interactive methods, techniques and means*

Müasir dövrdə şagird fəallığının təmin edilməsi və məktəblilərin müstəqil fəaliyyətinin təşkili təlim prosesinin əsas məqsədlərindən birinə çevrilmişdir. Riyaziyyat fənninin tədrisində fəal təlim texnologiyası əsasında gerçəkləşdirilməsi vacib məsələlərdən biridir (3, s. 31). İnteraktiv təlim metodlarının texniki fənlər üzrə tətbiqi daha düşünülmüş və planlı şəkildə həyata keçirilir. Fəal təlim metodlarından sayılan əqli hücum metodu şagird təfəkkürünü inkişaf etdirməyə, onun fəaliyyətini stimullaşdırmağa xidmət edir. Beyin həmləsi metodu əsasında dərs prosesinin 5-10 dəqiqə müddətində məktəblilə-

rin tədqiq edilən mövzu, problemin həll üsulları üzrə fərqli fikirləri dinlənir.

Əqli hücum tətbiq edilərkən pedaqoq qarşıya qoyulan problemi izah edir, sual ya şifahi deyilir, ya da lövhədə yazılır. Əqli hücum zamanı tədqiq edilən təzə mövzu ilə əlaqəli hansısa arqumentin, cədvəlin, yaxud qrafikin və düsturun tamamlanması tapşırıla bilər. Məktəblilər qısa vaxt ərzində mövzu ilə əlaqədar dolğun məlumat verməyə çalışırlar. Dinlənən hər bir fikir yazı taxtasında qeyd edilir. Daha sonra isə kollektiv şəkildə müzakirə və təhlil mərhələsi aparılır. İnsert metodunun tətbiqi daha çox öyrəni-

lən qaydalar, didaktik materiallar üçün səmərəlidir. Bu, material üzərində şagirdin fəal zehni əməyinin təşkili prosesidir. Məsələn: fiqurların, qaydaların öyrənilməsi zamanı şagird bildiyi məlumatları “v” ilə işarə edir, yeni informasiyanın qarşısında “+” işarəsi qoyur, əvvəl öyrəndiyi məlumatla əkslik təşkil edən məlumatı “-“, əlavə və izaha ehtiyacı olduğu məsələni isə “?” ilə işarələyir. Yaxud riyaziyyat tədrisində bunu çalışmalara tətbiq etmək mümkündür. Təkrar dərslərində iş dəftərində verilən çalışmaları edərək eyni işarələri bildiyi və həll edə bilmədiyini tapşırıqları işarə etmək üçün bu metoddan istifadə edəcəkdir. BİBÖ cədvəli metodu da insert metoduna oxşardır. Buradakı qısaltma “bilirik, istəyirik bilək və öyrəndik” sözlərini əks etdirir. Venn diaqramı metodu məktəblilərin təfəkkür fəaliyyətinə müsbət təsir göstərəcək, onlarda müqayisə, analiz-sintez, təhlil qabiliyyətləri formalaşdıracaqdır. Bu zaman məktəblilərə öyrəndikləri iki obyekt arasında müqayisə aparmaq tapşırılır və onların oxşar və fərqli cəhətləri diaqram vasitəsilə qeyd olunur.

Bu metod riyaziyyatdakı “çoxluqlar” anlayışının tədrisini asanlaşdıracaq və şagirdlərin çoxluqların birləşməsi, kəsişməsi və s. haqda əvvəlcədən məlumatlı olmalarına gətirib çıxaracaqdır. Şaxələndirmə, yəni klaster metodunun tətbiqi zamanı əlaqələr yaradılaraq obyekt barədə məlumatlar genişləndirilir (2, s. 54). Bu zaman müəllim hansısa mövzunun adını çəkir, ona aid şagirdlər tərəfindən deyilmiş xüsusiyyətləri yazır, daha sonra onlara da aid spesifik cəhətlər qeyd olunur. Məsələn: dördbucaqlı yazıldıqda düzbucaqlı, romb, kvadrat, trapesiya ayrılır, daha sonra onların başlıca xüsusiyyətləri qeyd olunur. Yaxud düzbucaqlı yazılır, şaxələrə ayrılır, 4 tərəfi var, 4 bucağı var, qarşı tərəf və bucaqlar bərabərdir, $P=2*(a+b)$, $S=a*b$, kvadrata bənzəyir, lakin en və uzunluğu fərqlidir və s. qeyd edilir.

Bir neçə üsulla həyata keçirilə bilən akvarium metodu da müzakirə formasında təşkil edilir. Belə ki, bu zaman şagirdlər 2 qrupa bölünür, əvvəlcə birinci qrup müəllim tərəfindən irəli sürülən problemi müzakirə edir, məsələnin həll yollarını axtarır, digər qrup diskussiyasının müvafiq qaydalara uyğun şəkildə həyata keçirilməsini təmin edir və alınan nəticələri, şagirdlərin fəaliyyətini qiymətləndirir. Daha sonra qruplar yer-

dəyişmə edir və proses təkrarlanır. Akvarium metodunun digər bir tətbiq forması debat xarakteri daşıyır. Riyaziyyat dərslərində isə dəqiq elm olduğu üçün müzakirəyə çıxarılan məsələlərin dəqiq cavabı olur və bu metoddan bir məsələnin müxtəlif həll yollarından hansının daha səmərəli olduğunu müzakirə edərək istifadə etmək olar.

Auksion metodunun tətbiqi zamanı pedaqoq müəyyən obyektin adını çəkir və şagirdlərə onun xüsusiyyətlərini sadalamağı tapşırır. Hər kəs növbə ilə mülahizəsini dilə gətirir və cavablar nömrələnir, növbəni pozmaq və daha tez cavab vermək mümkündür. Məsələn: riyaziyyat dərslərində metod bu cür tətbiq edilə bilər: “9” ədədini ondan daha kiçik ədədlər işlətməklə necə əldə edə bilərsiniz? Yaxud, hər hansı fiqurun xüsusiyyətlərini saymaq tələb olunur və ya bölmə əməli zamanı qalıqda “2” alınan misallar demək tapşırılır. Sonuncu təklifi verən şəxs qalib təyin edilir.

Şagirdlərə təqdimat hazırlamağı tapşırmaq da onların tədris materialını dərindən qavramasına yardım edəcəkdir. Müəllim öyrənilən material əsasında hazırlanmış təqdimatları dinləyir, bu zaman təqdimatların müzakirəsi, əsasən, digər şagirdlər tərəfindən aparılır və çatışmayan cəhətlər, nöqsanlar düzəldilir. Layihələrin hazırlanması metodu təqdimatların hazırlanmasına bənzəyir. Öyrədən tədqiq ediləcək mövzu və məsələləri müəyyənləşdirir, şagirdlərə kömək məqsədilə mövzunu əlavə suallarla genişləndirmək üsulunu, yəni əqli hücum metoduna müraciət olunmasını təklif edir. Pedaqoq bir neçə mövzu verib məktəblilərə seçim haqqı bəxş edə bilər.

Riyaziyyat dərslərində müxtəlif materiallar işlətməklə fərqli fiqurlar yaradılması tapşırıla bilər. Riyaziyyat təlimi zamanı, ümumilikdə, tədris prosesində şagirdləri ən çox fəallaşdıran metod oyun metodunun tətbiqidir. Riyazi oyunlar təlim prosesinə əyləncə qatır, pedaqoqlar isə məktəblilərin hədsiz marağı və daha səmərəli nəticə ilə qarşılaşırlar. Dərs prosesində şagirdlərin darıxmaması, yorğunluğun aradan qaldırılması üçün riyazi oyunların həyata keçirilməsi vacibdir (5, s. 132). Oyunların aparılması dərs müddətində qısa vaxt ərzində planlaşdırılır və təlim prosesindən yayınma hallarının qarşısını alır. Bunu dərslərin sonlarında, yaxud biliklərin tətbiqi mərhələsində icra etmək məqsəduyğun-

dur. “Misalı tap”, “Pilləkənvari sistem”, “Zəncirvari hesablaşma”, “Həndəsi mozaika” oyunları riyaziyyat tədrisində geniş istifadə edilir (7).

Dərslərdə şagird fəallığının təşkili üçün metodlar kompleks şəkildə istifadə edilməli, hər fənnə və keçiriləcək mövzuya uyğun seçilməli, digər metodlarla dəstəklənməli və dərslərin bütün mərhələlərinə uyğun şəkildə tətbiq edilməlidir. Dəqiq bir elm sahəsi kimi riyaziyyat fənninin tədrisi məktəbliləri düşünməyə, zehni fəallığa təşviq etməli və şagird bacarıqlarını, fəallığını motivasiya mərhələsindən refleksiyaadək inkişaf etdirməlidir (8).

Məqalənin aktuallığı. Məqalə şagird fəallığını əsas prioritet hesab edən tədris prosesində interaktiv və qeyri-standart metodların riyaziyyat dərslərində tətbiqi məsələsinin araşdırılması baxımından aktual əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalənin elmi yeniliyi. İbtidai sinifdə riyaziyyat fənninin tədrisi zamanı müxtəlif metodların necə tətbiq edilə biləcəyini göstərməsi və qeyri-standart metodların ənənəvi metodlarla birgə, kompleks şəkildə istifadəsinin verilməsi məqalənin novatorluğu hesab edilə bilər.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Elmi işdən ibtidai və orta ixtisas fənn müəllimləri, tələbə və magistrantlar, eləcə də məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin tərbiyəçiləri istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Adıgözəlov A.S., Həsənova X.S. Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi metodikası: Dərs vəsaiti. Bakı, 2011.
2. Ağayev B.Ə. Riyaziyyatın tədrisi metodikası. Bakı, 1961.
3. Bünyatova F., Abdulla B. Təlim və tərbiyədə interaktiv texnologiya. Bakı: Ozan, 2000.
4. Cəfərli Ş. Didaktik oyunlar. Bakı: Maarif, 1982.
5. Tahirov B.Ö. Namazov F.M. Əfəndi S.N. Qasimov E.A. Abdullayeva Q.Z. Riyaziyyatın tədrisi üsulları. Bakı, 2007.
6. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. Bakı: BMT Uşaq fondu, 2007.
7. <https://mektebgushesi.az/.../cəvahir-nagiyeva-riyaziyyat-fənninin-tə...>
8. hg-riyaziyyat-alemi.blogspot.com/p/tlim-usullar.html

E-mail: humaysaleh@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.,dos.* G. Sultanova
riy.ü.fəls.dok.,dos. B. Əzizov

Redaksiyaya daxil olub: 26.11.2018